

,, Ծափս հարկանելով
 ,, Եւ կաքաւեն յողով,
 ,, Եւ մանա առնեն պար գալով,
 ,, Եւ ճօճեն ճեմելով,
 ,, Եւ տափս 1 հարկանեն ծնծայքով,
 ,, Եւ խաղս խաղան թատերով,
 ,, Զանգաման շարժեն խնձերով,
 ,, Աւազս յօրինեն ճոխ երգով, :

Այս երրորդ կերպով բայց ծանր
 ոճով նոր ատենս ալ գրուածքներ կան,
 նաև երկրորդ կերպին մօտ կարճ վիպա-
 սանութիւններ . բայց անոր երկայն և
 ծանր կերպովն ալ մեր օրերը առաջին
 անգամ վիպասանութիւններ ընծայեց
 Սանեցի կամ Սանանդեցի Տէր (3)ով
 հաննէսն Սիրզայեան, Սիի Դար և
 Սրիփիան կոչած վիպասանութեամբ .
 որոնց ետքինը կրնար առաջին կերպին
 կարգն ալ անցնիլ, թէ որ հեղինակը
 ինչպէս ինքն ալ կը խոստովանի՝ Սգա-
 թանգեղոսին պատմական ոճը բռնած
 և գրեթէ զնոյնը ոտանաւորի դարձու-
 ցած չլլար, տեղ տեղ համառօտելով
 և տեղ տեղ բանաստեղծութեամբ
 զարդարելով . առաջինը որ հին քերդո-
 ղաց մէջ առակ եղած ոսկեղէն դարուն
 հայաստանին մէջ ըլլալը կը ցուցնէ
 հայկէն ինչուան Արամ, նոյնպէս եր-
 կրորդ կերպի վիպասանութիւն է՝
 Սոնց վրայ՝ հոս այսչափս ըսենք՝ որ
 կրնային մեր առաջարկած փափագին
 խիստ յարմար գալ, թէ որ գրուածքին
 ոճը հիւսուածքին պէս պարզ ըլլար և
 անսովոր բառերը պակաս, որով արդէն
 մեր մէջ գրոց լեզուն չգիտցողներուն
 հետ քիչ գիտցողներն ալ անօգուտ կը
 մնան . և թէ որ երկայն վարդապետա-
 կան և ասպցուցական տուններուն տեղ՝
 աւելի վառիչ և զուարճացուցիչ և յան-
 կարծական իմաստներ և թռիչներ ըլ-
 լային, Սակայն Սանանդեցին արժանի
 պիտի ըլլայ միշտ գովութեան և պար-
 ծանաց թէ իր առաջնութեանը հա-
 մար, թէ անանկ գեղեցիկ նիւթեր
 ընտրելուն, և թէ առաջնութեանը

1 Թմբուկ . Թեփ :

2 Հեղինակը որ ինձի՛ճէնին կը հետևի այս
 կարծեացս և հնութեան նկարագրութեան մէջ,
 անոր գուշակութիւնն ալ կատարելու զած է գործ-

հետ բաւական ուժով ու ոճով, շարա-
 դրութեամբ ու բանաստեղծութեամբ
 գրելուն համար :

Հ . Ղ . Մ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Շէկ :

ՀԱՆՃԱՐԵՂ մարդիկ ամէն ատեն
 գովուեր և իրենց զարմացողները ունե-
 ցեր են աշխարհիս վրայ . բայց հանձա-
 րը անմահացընող և հաստատուն և ան-
 կապուտ փառք մը տուողը՝ անոր լաւ
 կերպով գործածութեան եղանակը ե-
 ղած է, որով ոչ միայն մարդուս զար-
 մանքը՝ այլ նաև անոնց իրաւացի գո-
 վեստն ու մեծարանքը ընդուներ են
 այնպիսի հանձարոյ տէր եղող մարդիկը,
 աւելի անոր համար որ իրենց վախճանը
 լաւ ճանչնալով՝ հեռու եղեր են այն
 բազմապատիկ կրքերէն, որոնք ոչ եր-
 բէք գովելի եղեր են : Հանձարեղ մար-
 դիկ իրաւ է որ շատ երեւցեր են աշ-
 խարհիս վրայ, բայց այս երկու կատա-
 րելութիւնս մէկտեղ ունեցողք՝ սակա-
 ւաւորք . և այն քիչորներուն մէկը
 կրնանք սեպել արժանապէս նաև Շիւ-
 լէն գերմանացի մեծանուն քերթողը,
 որուն վարքը և իրեն գրուածոյն ալ մէկ
 ճաշակը ուզեցինք ընծայել բանասիրաց :

Փրեդերիկոս Շիւլէն ծնաւ Սիւր-
 թեմպերկի իշխանութեան Սարսափս
 քաղաքը յամի 1759, նոյեմբեր ամսոյն
 10^{ին}, աննշան ծնողաց զաւակ : Հայրը
 զինուորական վիրաբոյժ մըն էր, իսկ
 մայրը ընտիր ախորժակ և մասնաւոր
 բանաստեղծութեան սէր ունեցող ըլ-
 լալով՝ ջանացաւ որ իր որդւոյն սրտին
 մէջ այն ազատական արուեստին սէրը
 մոցընէ . ուստի տղայ հասակէն ձեռքը
 տուաւ քանի մը գերմանացի բանաստեղ-

քով . հայաստանի Հնախօսութեան Ա հատորին
 մէջ, երես 282 կ'ըսէ ինձի՛ճէնին . " Յայտ հա-
 ,, ռիւրեմեան ժամանակի է Ոսի Դար, այնչափ
 ,, հռչակեալ և գովեալ առ նախնի բանաստեղծո-
 ,, որ և յաւուր միում նաև ի մերոց բանաստեղծից
 ,, նկարագրեցի երգովք՝ իբրև զքնիկ բնակչաց
 ,, մերոյ աշխարհին :

ծից զրուածները, նոյնպէս ալ սուրբ
գրոց քերթողաբան ընտիր հատուած-
ները : Տղայութեան ատենները ծնող-
քը գիւղաքաղաք մը քաշուեցան աւելի
հանգիստ կեանք անցընելու փափաքով :
Հոն բնութեան զարմանալի և ակնա-
պարար տեսարանները և ընտանեաց
սէրը Շիլլէի հանձարը այն ատենէն
սկսան արթնցընել . և թէպէտ ծնող-
քը արուեստ կամ ձեռագործ մը գտնե-
լու ետեւէ էին իրենց որդւոյն, ինքը ա-
ւելի իր հանձարոյն և ախորժակին ե-
տեւէն կ'երթար, քան անոնց փութոյն
և ջանիցը : Վեռ ինը տարուան էր
Շիլլէ, և մէկ թատրոնական տեսա-
րանի մը ներկայ գտնուելով՝ այնպէս
աշխոյժը վառուեցաւ, որ տուն դարձած
չդարձած՝ սկսաւ զարմանալի յաջողա-
կութեամբ մը նոյնպիսի քերթուածներ
շարագրել . ծնողքն ալ թէպէտ կարօտ՝
բայց իրենց որդւոյն արագամտութիւնը
տեսնելով՝ քաջալերական ձեռնտուու-
թեամբ անոր հանդերձեալ փառացը
գլխաւոր պատճառներէն մէկը եղան :

Ին ատենները Վիլհելմի Վա-
րոլտ դուքսը ուսմանց ճեմարան մը
բացած ըլլալով՝ Շիլլէն ալ հոն ուս-
մունքի դրաւ, որ նախ իրաւագիտու-
թեան և ետքն ալ բժշկականութեան
ետեւէ եղաւ : Բայց անոնց մէջ յարա-
տեւէ չկրնալը զարմանք չէր այնպիսի
գործունեայ և վառվռուն հանձարոյ
տէր եղող պատանւոյ մը համար . ան
ատենն է որ Եւրոպայի կամ Եւրոպայի
Բոնն քաղաքը նոյնազերգութեամբ թէ
իր և թէ բովանդակ ընդհանուր ընկե-
րութեան վիճակը ստորագրել ուզեց,
շատերը անով ընդդէմ տէրութեան և
հին սովորութեանց գրգռելով : Ին
քերթուածը 1781^{ին} Սանհէյմ քաղա-
քին մէջ տպագրել տուաւ, ու հե-
տեւեալ տարին տեսարաններու մէջ
սկսան ձեւացընել, և ունկնդրացը վրայ
այնչափ մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ,
որ շատ գերմանացի երիտասարդք ըն-
կերական կեանքէ զզուիլ մը իմանա-
լով՝ ելան անտաւները գնացին բնակե-
լու, առանձնական կեանքին անդորր

խաղաղութիւն վայելելու համար : Վաղ-
ղից հասարակապետութիւնն ալ 1792^{ին}
այն քերթուածին համար քաղաքակցու-
թեան պատիւը ընծայեց հեղինակին .
բայց Վերմանիոյ տէրութիւնները խըս-
տիւ արգիլեցին անոր ընթերցումը :

Շիլլէ Վիլհելմի Վարոլտ
դքսին ձեռքէն ազատելու համար
Շիլլէ թուական քաղաքէն ելաւ, և իր
մէկ բարեկամին ծախքովը Սանհէյմ
գնաց, յուսալով թէ հոն թատրոնական
քերթուածներ գրելու ետեւէ ըլլալով՝
կարենայ իր ապրուստը ճարել . բայց
ընդունայն ակնկալութիւն մը եղաւ այն
բանը, և գրեթէ կարօտ եղաւ ուրիշ
ձեռք բանալով՝ տեղ և ապրուստ մու-
րալու : Վերջը վերջը ազնուական տիկ-
նոջ մը գութը շարժելով՝ առանձին
բնակարան մը տուաւ անոր, ուր միայ-
նութեան մէջ մտածելու և գրելու ե-
տեւէ էր Շիլլէ : 1785^{ին} Սանհէյմ
քաղաքին թատրերգակ քերթողներէն
մէկը ընտրուեցաւ ինքն ալ, բաւական
թոշակով . և այն քաղաքին մէջ առջի
անգամ ձեւացընել տուաւ իր Վա-
րոլտ-Վեռ Ֆրիդրիխ, և Շիլլէ-Վեռ և
Վեր ըստած նոյնազերգութիւնը, ու
ընցմով մեծ անուն ստացաւ, մանա-
ւանդ վերջինին համար : Ինկէ ետքը
Վալթա անունով մատենագրական քն-
նաբանութեան գիրք մը հրատարակել
սկսաւ . բայց դերասանաց կարգէ դուրս
պահանջներուն չկարենալով դի-
մանալ Շիլլէ, Սաքսոնիոյ գլխաւոր
քաղքին մօտերը եղած զուարճալի տե-
ղուանքը քաշուեցաւ, ու հոն քանի մը
քնարերգակ քերթութիւններ ու հոն
Վարոլտ թատրերգութիւնը շարագրեց :
1787^{ին} Վայմար անցաւ, որ գերմանա-
կան հանձարոյն բարգաւաճանաց կե-
դրոնը սեպուած էր . և Վայմարի դուք-
սը, որ Վեթեր Սեկենասն էր, Շիլ-
լէի վրայ ալ մեծ սէր ու համարում
ցուցուց, ու Եւրոպայի քաղքին համարա-
րանին պատմութեան դասասաց կար-
գեց զինքը : Բայց անիկայ ուսումնա-
կան հետազօտութեանց շատ ետեւէ
իյնալով՝ իր առողջութիւնը կորսընցուց

ՓԲԵԴԵՐԻՆ՝ ՇԻՆԷ՝

ու ծանր հիւանդութեամբ մը անկողին ընկաւ : Բայն մեծանուն հանճարոյն կարօտութիւնը և կրած վիշտերը՝ ուշ ատեն Գերմանիոյ իշխանազանց սիրտը արթնցուցին . ուստի չորս կողմէն հրաւիրակներ՝ և պատուասիրական ձեռնտուութիւններ զրկուեցան իրեն : Բրդէն հիւանդութեանը ոյժը կոտրեր էր , և անոնց առատամիտ քաջալերութեամբը աւելի զօրացաւ Շիլլէն . անկէ ետքն է որ սկսաւ Գաւլիէլմոս Հումպոլտ և Կեթէ անուանի զրազիտայ հետ բարեկամանալ . և թէպէտ Կեթէի սկզբունքները իրեն ունեցածներէն տարբեր էին , բայց անսլ ալ մէկմէկու անամհանալու պատճառ եղան : Շիլլէն , ինչպէս որ վերն ալ յիշեցինք ,

ընկերութեան ներհակութիւն մը , և մարդատեաց բնաւորութիւն ստացեր էր . որոնց սերմունքը իր Խաւայայտ նոխազերգութեանը մէջ սփռեր էր : Բայց ետքը այն կարծեաց վտանգաւոր ստութիւնը տեսնելով , անկէ ետքը ջանացաւ քաղաքականութեան արուեստը ծագիելուն զօրաւոր միջոց մը ձեռք առնուլ : Բայն ազնիւ սկզբունքը Վանթգերմանացի խորազնին փիլիսոփային իմաստասիրական և պատմական գրուածոց ընթերցմամբը ունեցեր էր . և անոնցմով ճանցցաւ մարդուս բնութիւնը , և կրքերուն ոյժն ու ազդեցութիւնը : Բայն զարմանալի յեղափոխութենէն ետքը գրիչը ձեռք առաւ Շիլլէն , և շատ օգտակար ու շահաւէտ գրքեր

գրեց, ինչպէս քնարերգակ և պարերգակ քերթուածներ, Լաբիպիդեայ և Վիրգիլիոսի գրուածոյը ազատ թարգմանութիւններ, իմաստասիրական ընտանի գրուածներ, Սարխա Սդասար, Յիւսէպի Տ'Լէր, Վալէիէլիոս Թիւլ, և ուրիշ շատ անուանի նոխազերգակ քերթութիւններ, Սիտքը ուրիշ շատ բաներ ալ զրաժ էր գրելու, բայց յանկարծահաս մահը թէ իրեն զիտաւորութիւնները, և թէ բանասիրոյ իրաւացի ակնկալութիւնն ու բաղձանքը խափանեց, այն մեծանուն քերթողին կեանքը վերցընելով իր քառասունհինգ տարուան հասակին մէջ, յամի 1803, մայիսի 9ին: Ենքն իսկ Վեթէ անմխթար ողբաց իր ազնիւ բարեկամը, և հայրենեաց ու բոլոր աշխարհի պարծանքը:

Վանի մը խօսք ալ Շ իլէռի թատր-
երգակ քերթ ու թեանցը վրայ լսենք :
Լ'նոնց ամենուն մէջ ալ բարոյական և
կրթական ընտիր իմաստներ լեցուն են .
անոր համար ալ է որ աշխարհաբա-
ղաքացի ըսուած սակաւաւոր մարդիկ-
ներէն կրնայ սեպուիլ , և իրեն գրքերը
ամէն կրթեալ ազգաց մէջ փառք ու
մեծարանք գտեր են : Ս'սեմ մտած-
մանցը հետ ազնուական կերպ մըն ալ
ունի բացատրելու , և քերթողաց զրե-
թէ շատ բանի մէջ՝ նմանողութեան
միակ գաղափարը կրնայ սեպուիլ . ինքը
արուեստը արուեստի ծառայեցընելու
տեղ , որ հետեակ բանասիրաց սովորա-
կան ու անխորշի թերութիւնն է ,
հանձարոյն հնազանդ և անոր զուգ-
ընթաց ծառայ մը ըրաւ արուեստը ,
և անով անմահացաւ : Ս'արդուս ինչ
պէս ըլլալը նկարագրելու տեղ՝ մարդս
ինչպէս արժան է որ ըլլար՝ այն բանը
լաւ կերպով նկարեց : Հիմակուան եւ-
րոպացի ազգաց թատրոնական քերթ ու
թեանցը ճաշակը առնող ազգայինք՝
հարկաւ իմացած պիտի ըլլան՝ թէ ինչ
գլխաւոր հիման վրայ հաստատուած՝ և
գրեթէ անով միայն կը դառնան . Շ իլ-
լէռ այս բանիս մէջ ալ շատերուն օրի-
նակ կրնայ ըլլալ և յորդորի , որ մարդս

իր աստուածադիր բարձրութեանէն վար
չխոնարհեցընեն, ու անարժան կրից
բոլորովին ծառայ ցոյցընեն. վասն զի
իր զիւցազունքը առաքինութեան սի-
րողք են և հետևողք, մարդկութեան
և աշխարհի օգուտը կը մտածեն: Սէկ
խօսքով, քաղաքական կըթութեաննը
պատասաւոր մեծ քերթող մը եղաւ
Շ իլէն:

1) Երջի տարիներս՝ Էհաստանցի հայ-
 կազուն երևելի բանաստեղծ մը Սի-
 նասեան անունով (իլէռի ամէն գործ-
 քերը գերմաներենէ լեհերէն փոխեր է
 գեղեցիկ Թարգմանու Թեամբ :

II-ինք ալ ազգայնոց Շիրէոի հան-
ճարոյն ճաշակ մը տալու համար՝ իրեն
գեղեցիկ քնարերգակ բանաստեղծու-
թիւններէն մէկը կը դնենք գալ ամսուն
թերթին մէջ՝ գերմանացի բնագրէն
հայերէն թարգմանած :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՒՈՂԱՅԻՆ ԵՎ ԱՆՈՆՆԵՐ

ጥረባታ 2.

Լ՜ՅՆԷՆ-ԴԻՆ . — Լ՜ՅՆԷՆԵԼՈՅ ԸՆԷԼ՜Ն .
 ԴԱՋԻՆ ԴԱՐՏԱՆՆԵՐԸ :

Ե . ԼՆԶԻՆ-ԲԻՆ . — ԼՆԶԻՆԱՅԵԼՈՂ ԸՆԵ-
ԼՈՒ ՄԱՍՆԻՆ ԴԱՐՏԱՆԻՆԵՐԸ :

Ինչնչութիւն կ'ըսուի շնչառութեան երևոյթներուն դադրիլը :

Եւրբոր ինչ և իցէ պատճառաւ օգը մարդուս թոքին մէջ չմտնայ , երակներուն արիւնը կ'երթայ սրտին ձախ կողմի խորշերուն մէջ կը մտնէ , անկէց ալ չնչերակներուն մէջ կ'անցնի առանց թթուածինի հետ միանալու , ուստի սե կը մնայ : Եւ որովհետեւ սե արիւնը չկրնար անունդ տալ մարմնոյն , որ գործարանին որ դպչի՝ զանիկայ ուժէ կը ձգէ : Եւ մենէն առաջ ուղեղը աս բանիս փասաները կը քայէ . մէկէն ջղե-

1 Այս գլխոյս Ա, Բ, Գ, Դ հատուածները
տես Բազմ. Հաս. Ը. Երես 315. 334. 376: